

Література

1. Іртищева І.О. Обґрунтування концепції стратегічної програми в антикризисному управлінні / І.О. Іртищева, С.М. Мінакова // Економіст. – 2014. – № 11. – С. 38-40.
2. Чернявский А. Д. Антикризисное управление: учеб. пособие / Чернявский А. Д. – К.: МАУП, 2000. – 208 с.
3. Шапунова О. О. Сутність, завдання та принципи антикризового управління / О. О. Шапунова // Держава та регіони. Економіка та підприємництво. – 2009. – № 1. – С. 228-232.

Микола ПАРХОМЕЦЬ

д.е.н., професор

Тернопільський національний економічний університет

**ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОХІДНОСТІ –
ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

Дохідність сільськогосподарського виробництва, враховуючи історичний розвиток економічної думки та сучасні тлумачення соціально-економічних процесів в аграрному секторі економіки, виражається кінцевим результатом діяльності, тобто визначається економічний ефект до використаних виробничих, трудових, фінансових ресурсів. Неоднозначність думок багатьох вчених та надання цьому питанню багато уваги пояснюється його складністю та суперечністю форм прояву.

Досліджуючи дохідність сільськогосподарських підприємств, необхідно визначити її об'єктивний критерій, тобто, корисний ефект виробництва – перевищення результатів діяльності над витратами уречевленої і живої праці.

Показником ефективності виробництва у розвинутих країнах світу слугує індекс інтенсивності сільськогосподарського виробництва, який визначається як відношення фактичної вартості товарної продукції в розрахунку на 1 га землі до вартості продукції від стандартного підходу.

Досліджуваний показник, як свідчить практика, полягає у відображенні суспільних відносин, що пов'язані з одержанням максимальної кількості продукції з кожного гектара земельної площі при найменших затратах суспільної праці, як живої, так і уречевленої, на виробництво одиниці продукції.

Відомо, що кінцевий фінансовий результат сільськогосподарського підприємства базується на технологічній, економічній та соціальній складових. Сутність їх полягає, відповідно, у: використанні виробничих ресурсів та впровадження прогресивних технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва; оптимізації елементів економічного механізму господарювання; реалізації заходів з розвитку соціальної інфраструктури підприємства.

Узагальнення наукових результатів [1, 2, 4, 5, 9] дає змогу вважати, що основними напрямками підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств є:

- зменшення рівня собівартості виробництва продукції та надання послуг у кожному підприємстві;
- розвиток організаційно-економічних засад енергозбереження у галузях сільськогосподарських підприємств;
- зміна структури виробництва і продажу продукції у напрямі зростання попиту та цін на останню;
- поліпшення якості продукції і на цій основі підвищення цін;
- удосконалення економічних взаємовідносин між виробниками аграрної продукції та переробними підприємствами у напрямі запровадження еквівалентних цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;

– збільшення виробництва продукції рослинництва на 1га землі, тваринництва - на голову тварин при збереженні природнього середовища і дотримання екологічної рівноваги;
– підвищення рівня спеціалізації і концентрації із використанням інноваційних, ресурсощадних технологій виробництва сільськогосподарської продукції та ін.

Варто зазначити, що формування методологічних засад оцінки на основі вказаних вище напрямів підвищення дохідності сільськогосподарського виробництва залежить від сукупності наступних чинників:

– організаційних (розмір земельних угідь, основного і оборотного капіталу, тощо);
– технологічних (використання землі, фондів, добрив, годівля і утримання тварин, ветеринарні заходи, захист рослин тощо);
– економічних (ціна, кредити, дотації, стимулювання праці тощо);
– соціальних (кадрове забезпечення, умови праці, рівень матеріального добробуту та ін.).

Незалежними факторами формування дохідності сільськогосподарського виробництва, як вказує академік П.Т. Саблук, є: диспаритет цін; сезонність виробництва; низька еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію; незадовільний рівень державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників; висока витратність сільськогосподарського виробництва із високою диференціацією структури та рівня витрат залежно від регіону й виду продукції; диференціальна земельна рента, що з одного боку є позитивною різницею прибутку тощо [9].

Більшість вчених-економістів [1,2,3,4,5,9] рекомендують використовувати цілу систему економічних показників визначення дохідності сільськогосподарських підприємств. Це обумовлено як різноманітним характером виміру економічного ефекту, так і різноманітним характером використаних ресурсів і понесених витрат. При цьому не завжди їх можливо порівняти за своєю економічною природою.

Відомо, що система економічних показників залежить від виду продукції, технологічних і організаційних особливостей її виробництва, рівня інтенсифікації тощо. Її можна на різних етапах дослідження виражати за допомогою як натуральних (врожайність, продуктивність, трудомісткість), так і вартісних (собівартість, прибуток та валова продукція на одиницю продукції, площі, витрат основних фондів) показників.

У процесі дослідження на практиці застосовують наступні методичні прийоми аналізу: діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення дохідності, економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, метод системного аналізу, рядів динаміки, абстрактно-логічний метод, динамічного порівняння, метод групувань, методи прогнозування тощо. Вказана методична база дає можливість провести дослідження як сукупності окремих показників, так і оцінити діяльність підприємства загалом за відхиленнями фактичних і прогнозних показників розвитку.

Варто зазначити, що економічна система пропонує різноманітні варіанти розвитку суспільства з різними витратами ресурсів та їх співвідношенням, і щоб знайти найбільш ефективний варіант, на нашу думку, необхідно визначитися із обранням оптимального критерію для прийняття рішень.

Погоджуємося із професором П.С. Березівським, який вважає, що критерій дохідності сільськогосподарського виробництва можна виразити за допомогою формули – максимум продукції при мінімумі виробничих витрат [2, с. 22–23].

За визначенням вітчизняних вчених П.Т. Саблука, М.Й. Маліка, В.А. Пуліма, О.Г. Шпикуляка, Ю.С. Коваленка, критерій дохідності сільськогосподарського виробництва повинен відповідати двом основним вимогам методологічного характеру: відображати відношення реального ефекту суспільного виробництва до наявного виробничого потенціалу і мати якісну однорідність та кількісне порівняння отриманого продукту як по вертикалі (на всіх етапах формування вартості сукупного суспільного продукту), так і по горизонталі [5, с. 32-42].

У науковому світі визнано, що одним із таких критеріїв є рівень і темпи збільшення валової продукції, валового і чистого доходу (прибутку) з кожного гектара земельної площі при найменших витратах сукупної праці на виробництво одиниці продукції. Для характеристики результатів роботи сільськогосподарських підприємств в межах всієї національної економіки найбільш прийнятним є показник обсягу реалізованої сільськогосподарської продукції.

Для наукового аналізу і пошуку резервів підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств необхідна система показників, що б характеризувала в першу чергу всі складові виробництва і раціональність використання наявних ресурсів. Це дасть можливість правильно визначити досягнутий рівень ефективності, ступінь дії всіх чинників на кінцеві фінансові результати, сприятиме вибору оптимальних управлінських рішень.

Таким чином, дослідивши методологічні засади механізму оцінки дохідності сільськогосподарських підприємств, ми можемо зробити висновок, що найбільш прийнятними в сучасних умовах господарювання показниками економічної ефективності галузей рослинництва є: з вартісних - вихід валової продукції, товарної і чистої продукції, прибутку в розрахунку на 1 га угідь, на одного зайнятого у рослинництві середньорічного робітника і на одну відпрацьовану у ньому люд-год, а також на 1 грн витрат; з натуральних - обсяг виробництва основних видів продукції на 100 га угідь.

До показників, які визначають економічну ефективність галузей тваринництва, відносять: структуру валової і товарної продукції, питому вагу окремих видів худоби в загальній кількості продуктивних тварин, питому вагу вартості валової продукції деяких галузей у загальній вартості продукції сільського господарства та у вартості продукції тваринництва, виробництво валової і товарної продукції на 1 голову тварин в натуральній і вартісній оцінці, трудомісткість, витрати на утримання 1 голови, собівартість 1 ц продукції, прибуток на 1 ц продукції та 1 голову тварин.

Водночас, варто наголосити, що узагальнюючим фінансовим показником дохідності сільськогосподарських підприємств є його прибуток.

Для аналізу ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах використовують показник приведеної маси прибутку, що розраховується шляхом ділення валового прибутку підприємства на площу земельних угідь, що є досить важливим для оцінки ефективності виробництва окремих видів продукції на підприємстві.

Варто наголосити на тому, що рентабельність сільськогосподарських підприємств, у значній мірі, залежить від досягнутого рівня ефективності виробництва окремих видів продукції.

Для визначення найбільш рентабельних видів продукції підприємства і розробки заходів щодо вдосконалення галузевої структури і покращення рівня прибутковості виробництва досліджують показники рентабельності (крім норми прибутку) в цілому по галузях рослинництва і тваринництва, а також у тих виробництвах, які випускають товарну продукцію.

Зазначимо, що економічний стан аграрного підприємства визначають як за рівнем окупності поточних вкладень, так і масою отриманого прибутку загалом і на одиницю площі використовуваних земельних угідь. Чим вищий останній показник, тим більше можливостей має аграрне підприємство для інвестування у розширення виробництва і матеріального стимулювання робітників, що в перспективі сприятиме закріпленню його конкурентних позицій на відповідних ринках.

Для моніторингу рівня конкурентоспроможності продукції в основних галузях сільського господарства районів регіону або областей України, як свідчить література [7, с.94; 8, с.86-89; 6, с.45-63], доцільно використовувати показник - коефіцієнт дохідності. Він розраховується шляхом відношення доходу, отриманого від реалізації продукції, до повних витрат, пов'язаних із її виробництвом і збутом, тобто характеризує скільки отримано прибутку на 1 грн витрат.

Основними критеріями визначення дохідності сільськогосподарських підприємств є: максимальний вихід продукції з одиниці землі або стада тварин при збереженні природного середовища і дотримання екологічної рівноваги; найбільший дохід на 1 грн. витрат, що забезпечує розширене відтворення; поліпшення економічного і соціального рівня життя працівників.

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. - 2-ге вид., доповн. і переробл. - К. : КНЕУ, 2002. - 624 с.
2. Березівський П. С. Ефективність виробництва і формування ринку продуктів скотарства у Карпатському регіоні / П. С. Березівський. - Львів : Укр. технології, 1998. - 225 с.
3. Ковальчук М. І. Економічний аналіз у сільському господарстві : навч.-метод. посіб. / М. І. Ковальчук. - К. : КНЕУ, 2005. - 390 с.
4. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: навч. посіб. / Л.А. Лахтіонова.- К.: КНЕУ, 2004.-365с.
5. Малік М. Й. Підвищення ефективності управління та організаційна робота по вдосконаленню структури підприємства і первинних підрозділів / М. Й. Малік, В. А. Пулім, О. Г. Шпикуляк // Внутрігосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств : метод. матеріали / [П. Т. Саблук, М. Й. Малік, Ю. С. Коваленко та ін.]. - К. : ІАЕ УААН, 2003. - С. 32-42.
6. Обліково-аналітичне і організаційно- правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій: монографія / Р.Ф. Бруханський, П.Р. Пуцентейло [та ін.].-Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2017.-С.45-63.
7. Пархоμεць М. К. Конкурентоспроможність основних галузей сільського господарства за регіонами України: аналіз, проблеми, шляхи підвищення / М. К. Пархоμεць // Інноваційна економіка АПК. - 2011. - № 5 [24]. - С. 93 - 106.
8. Пархоμεць М.К. Доходи та фактори їх збільшення у сільськогосподарських підприємствах регіону: теорія, методика, практика / М.К. Пархоμεць, Л. М. Уніят // Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка» – 2013. – №47. – С.83-92.
9. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П. Т. Саблук // Стенограма Десятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 10-11 квіт. 2008 р. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки” УААН, 2008. – С. 18-40.

Петро ПУЦЕНТЕЙЛО

д.е.н., професор

Тернопільський національний економічний університет

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Нині усе більшої актуальності набувають питання, пов'язані з визначенням і оцінкою рівня економічної безпеки підприємства та розробкою заходів щодо його підвищення. Це пов'язано з тим, що діяльність підприємства залежить від багатьох чинників і носить досить ймовірний характер.

Економічну безпеку підприємства можна охарактеризувати як якісну характеристику економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати сприятливі умови життєвого циклу підприємства, вона є найбільш важливою складовою потенціалу кожного підприємства. Так, М.В. Фоміна вважає, що економічна безпека підприємства стала розглядатися набагато ширше – як можливість забезпечення його стійкості в різноманітних, у тому числі й у несприятливих умовах, що складаються в зовнішньому середовищі, поза